

شىنجاڭنىڭ كىشىلىك ھوقۇق ئىشلىرىنىڭ تەرەققىيات مۇۋەپپەقىيەتلىرى ئايان

□شىنخۇا ئاگېنتلىقى قوبزور چىسى

ئامېرىكا دۆلەت مەجلىسى ئاۋام پالاتامى يېقىندا قاراپ چىقىپ ماقۇللىغان «ئاتالمىش» (20۱9- يىل ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق سىياسىتى قانۇن لايىھەسى) «شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئاساسىي كىشىلىك ھوقۇقىنىڭ ئۇنۈملۈك كاپالەتكە ئىگە قىلىنغانلىقىدەك ئىببىيىكىتپ پاكىتى نەزەرگە ئالماي، ئۇيغۇر مىللىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت ئاممىنىڭ ھەقىقىي ھېسسىياتىنى نەزەرگە ئالماي، كىشىلىك ھو- قۇقنى قوغداشنى دەستەك قىلىپ شىنجاڭنىڭ تىبېرورلۇققا قارشى تۇرۇش، ئەمىسبىيلىكنى تۇڭكىتىش خىزمىتىنى بۇزمىلاپ ۋە ئۇنىڭغا قارا جاپالاپ، شىنجاڭنىڭ ئىقتىساد، جەمئىيەت تەرەققىيات مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى يوققا چىقىرىشقا ئۇرۇنۇشى ئامېرىكا تەرەپنىڭ قىلچە تۆۋەن چىكى يوق قوش ئۆلچىمى ۋە ساقىتەيز، رەزىل زو- مىگەرلىك لوگكىسىنى يەنە بىر قېتىم ئاشكارىلىدى.

كىشىلىك ھوقۇق ئالدى بىلەن ھاياتلىق ھوقۇقى، ياشاش ھوقۇقى ۋە تەرەققىيات ھوقۇقىدۇر. شىنجاڭنىڭ كىشى- لىك ھوقۇقى ئەھۋالىنىڭ قانداقلىقىنى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلق ئەڭ ئېنىق بىلىدۇ، شۇنداقلا ئەڭ پىكىر قىلىش ھوقۇق- قا ئىگە، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغان 64 يىلدىن بۇيان، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى ھەر مىللەت خەلقىنى

ئامېرىكا تېررورلۇققا قارشى تۇرۇشتا قوش ئۆلچەم يۈرگۈزۈپ، ئىنسانپەرۋەرلىككە يات ئايەت كەلتۈرۈپ چىقاردى

□خەلقئارا تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش تەتقىقات تېجما كۆرۈپىيىسى

تېررورنىزم ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ ئورتاق دۇشمىنى بولۇپ، بۇگۈنكى دۇنيادىكى ھەرقايسى دۆلەتلەر دۇج كېلە- ۋاتقان ئەڭ كەسكىن ۋە تەخرىمسز خەۋپسىزلىك تەھدىتىگە ئايلاندى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، تېررورنىزم، ئەسەبىزم پۈتۈن يەر شارىدا يامراپ، ئىنسانلارغا ئېغىر، زور ئايەت ئېلىپ كەلدى. تولۇقسىز ئىنستانتىتىكىغا ئاساسلانغاندا، پەقەت 20۱8- يىىللا پۈتۈن يەر شارىدا ۱۱27 قېتىم تېررورلۇق ھۇجۇ- مى ۋەقەسى يۈزبېرىپ، ۱3 مىڭدىن كۆپرەك كىشىنىڭ ئۆلۈش- ىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. ئىلگىرى ئوتتۇرا شەرق رايونىدا جاد- لانغان تېررورلۇق تەشكىلاتلىرى پۈتۈن يەر شارىدىكى 100دىن ئارتۇق دۆلەتنى كەلگەن تەخمىنەن 250 مىڭ ئەسە- بىي ئۇنسۇرنى جەلپ قىلدى، تېررورلۇق تەشكىلاتلىرىنىڭ كۆمران بولۇشىغا ئەگىشىپ، بۇ ئەسەبىي ئۇنسۇرلارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ۋە چېگرا ھالقىپ يۆتكىلىشى ئوتتۇرا شەرق دۆلەتلىرى، ئۇلار تۇغۇلغان دۆلەتلەرنىڭ خەۋپسىزلى- كىگە ئېغىر تەھدىت سالدى، شۇنداقلا ئۇچىنچى دۆلەت، ھەتتا پۈتۈن دۇنيادىكى بارلىق دۆلەتلەرنىڭ خەۋپسىزلىكىگە تەھدىت سالدى. تېررورنىزم، ئەسەبىزمنىڭ تەھدىتىگە قارىتا، ھەرقانداق بىر دۆلەت ئۆزىنىڭلا غىجىدە بولۇپ، باشقاشار بىلەن كارى بولمىسا بولمايدۇ. ئىتتىپاقلىشىپ تېررورنىزمغا زەربە بېرىش ھەم خەلقئارا جەمئىيەتنىڭ نۆۋەتتىكى جىددىي ۋەزىپىسى، ھەم تۆشەك تېڭىشلىك ۋەزىپە- مەسئۇلىيىتى.

بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ھەرقايسى دۆلەتلەر ئورتاق ھەمكارلىشىپ تېررورنىزمغا زەربە بېرىش ئىستراتېگىە- يەسىنى بەرپا قىلىش، خەلقئارا تېررورلۇققا قارشى تۇرۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى نىشان قىلىپ، «بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەش- كىلاتىنىڭ يەر شارىۋى تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش ئىستراتې- گىيەسى» (288/60) قاتارلىق تېررورلۇق قىلمىشلىرىنى چەك- لەيدىغان بىر قاتار خەلقئارا قانۇن - ھۆججەتلەرنى تۈزۈپ، ھەرقايسى دۆلەتلەرنىڭ تېررولۇققا قارشى تۇرۇش ھەرىكىت- ىنى قانات يايدۇرۇشنى مۇھىم خەلقئارا قانۇن كاساسى بىلەن تەمىنلىدى. «بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ يەر شارىۋى تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش ئىستراتېگىيەسى» ھەرقايسى ئەزا دۆلەتلەرنىڭ ھەرقانداق ئادەمنىڭ، ھەرقانداق جايدا، ھەرقاد- داق باھانە - سەۋەب، ھەرقانداق ئۇسۇل بىلەن ھەرقانداق شەكىلدىكى تېررورنىمنى يولغا قويۇشقا بىردەك قارشى تۇرد- ىدىغان قەتئىي ھەيداننى ھەمدە ھەرىكەت قوللىنىپ بارلىق شە- كىلدىكى تېررورنىمنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنىڭغا زەربە بې- رىشىكى مۇستەككەم ئېتىقادنى تولۇق كەڭۈدىلەندۈردى. بۇ

ئىتتىپاقلىشىپ كۆرەش قىلىشقا يېتەكلىدى، ئىقتىسادنىڭ ھۇمو- مىي مىقدارى 80 ھەسسە ئاشتى، تۈرلۈك ئىشلارنىڭ تەرەققىيا- تى زور ئىلگىرلەشكە ئېرىشتى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيەسى زور دەرىجىدە ئۆستى، 20۱4- يىلىدىن بۇيانلا 3 مىليونغا يېقىن نامرات ئاھالە نامراتلىقتىن قۇتۇلدى. بىر مەزگىل زوراۋانلىق، تېررورلۇق ۋەقەلىرى كۆپ يۈزبې- رىپ، ئۇزۇلمەي يۈزبېرىپ، ھەر مىللەت خەلقتە ئېغىر ئايەت ئېلىپ كەلگەنلىكىگە قارىتا، شىنجاڭ قانۇن بويىچە تېررورلۇق- قا قارشى تۇرۇش، ئەمىسبىيلىكنى تۇڭكىتىشە بىر قاتار تەدىر- لەرنى قوللىنىپ، تېررورلۇق پائالىيەتلىرى كۆپ يۈزبېرىش، ئۇ- زۇلمەي يۈزبېرىش ۋەزىيىتىنى ئۇنۈملۈك توسۇپ، تېررورنىزم، دىنىي ئەسەبىزمنىڭ پەيدا بولۇشى ۋە يامراش ئاساسى ۋە شارائىت- ىنى كۈچەپ يوقىتىپ، شۇ جاينىڭ سىخەتەرلىك ۋەزىيىتىنى زور دەرىجىدە ياخشىلىدى. بۇ، كەڭ خەلقنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىنى ئەڭ ياخشى قوغدىغانلىق، شۇنداقلا خەلقئارا تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش ئىشلىرىغا مۇھىم، زور تۆھپە قوشقانلىق.

تۆۋەنتە، شىنجاڭ ئىقتىسادى سىجىل يۈكسەلدى، جەمئە- يەت ئىناق، مۇقىم بولدى، خەلق تۇرمۇشى ئۆزلۈكسىز ياخش- لاندى، مەدەنىيەت مىسلىسىز گۈللەندى، دىنلار ئىناق - رايىش بولماقتا، ھەر مىللەت خەلق ئانارنىڭ دانىسىدەك زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، تارىختىكى ئەڭ ياخشى گۈللىنىش، تەرەققىي

قىلىش مەزگىلىدە تۇرماقتا. 20۱8- يىلى شىنجاڭنىڭ رايون- ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى ئالدىنقى يىلىدىكىدىن 6.۱% ئاشتى، شەھەر - يېزا ئاھالىلىرىنىڭ ئىلىكىدىكى چىقىم قىلىشقا بولىدىغان ئوتتۇرىچە كىرىم ئالدىنقى يىلىدىكىدىن 7.6% ئاشتى، ساياھەتچىلىكتە شىددەتلىك ئېشىش ۋەزىيىتى كۆرۈلدى، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش، ماٹارىپ، داۋالاش، ئىجتىمائىي كاپالەت قاتار- لىق تۈرلۈك خەلق تۇرمۇشى خىزمىتى يېڭى نەتىجە - ئۇنۈمگە ئې- رشىپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئېرىشىش تۇيغۇسى، بەخت تۇيغۇ- سى، بىخەتەرلىك تۇيغۇسى كۆرۈنەرلىك ئاشتى. «مىڭ ئائىلىغان- دىن بىر كۆرگەن ئەلا، شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادى ۋە جەمئىيىتىدىكى غايەت زور تەرەققىيات مۇۋەپپەقىيەتلىرى كىشىنى ھەيران قالدۇ- رىدۇ.» 20۱8- يىلىنىڭ ئاخىرىدىن بۇيان، 70 نۇرگۈمدىن ئارتۇق ھەر خىل چەت ئەل ئۆمەك، گۇرۇپپىلىرىدىن جەمئىي 1000دىن ئارتۇق كىشى جۇڭگو شىنجاڭغا كېلىپ ئېكىسكۇرسىيە، زىيارەت- ىتە بولۇپ، جۇڭگو شىنجاڭنىڭ مۇقىم، گۈللەنگەن، تەرەققىي قىلغان چوڭ ياخشى ۋەزىيىتىگە ئۆز كۆزى بىلەن گۇۋاھ بولۇپ، جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ شىنجاڭنى ئىدارە قىلىش سىياسە- تىگە ئومۇميۈزلۈك ئىجابىي باھا بەردى.

پاكت مۇنازىرىدىن ئۇستۇن تۇرىدۇ، ئادىللىق كىشىلەر قەلبىدە. شىنجاڭنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى ئىشلىرى ۋە ئەقىيىسىد، جەمئىيەت تەرەققىياتىدا قولغا كەلتۈرگەن پۇختا مۇۋەپپەقىيەت-

لىرى كىشىلەرگە ئايان. ئامېرىكىدىكى بىر قىسىم سىياسەتۋاز- لار شىنجاڭدىكى زوراۋانلىق، تېررورلۇق ۋەقەلىرى كەلتۈ- رۈپ چىقارغان نۇرغۇنلىغان بىگۇناھنىڭ تالاپىتىگە قۇللىقنى يوپۇرۇۋېلىپ، شىنجاڭنىڭ تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش، ئەسە- بىيلىكنى تۇڭكىتىشكى كۆرۈنەرلىك نەتىجە - ئۇنۈمى ۋە كىشى- لىك ھوقۇقىنى كاپالەتلەندۈرۈشتىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى كۆر- سەۋ كۆرەمسەك سېلىپ، شىنجاڭغا ئالاقىدار «قانۇن لايىھە- سى»نى جاھىللىق بىلەن ئويدۇرۇپ چىقىرىپ ماقۇللىدى، بۇ، ئۇلارنىڭ جۇڭگونىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا ئەسلا كۆڭۈل بۆل- مەيدىغانلىقىنى، بەلكى باشقىچە غەرىزدە ئۆز پىكرىنى يورغىلە- تىدىغانلىقىنى تولۇق چۈشىندۈرۈپ بەردى. ئۇلار «كىشىلىك ھوقۇق» بايرىقىنى كۆتۈرۈۋېلىپ، جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشقا قوپاللىق بىلەن ئارىلىشىپ، ئاتالمىش شىنجاڭ مەسلىسىدىن پايدىلىنىپ جۇڭگونىڭ ئوبرازىنى خۇنۇكلەشتۈرۈش، شىنجاڭ- نىڭ مۇقىملىقىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىش، جۇڭگونىڭ تەرەققىيات- ىنى توسۇشقا تەۋىلەرچە ئۇرۇنۇۋاتىدۇ. بۇنى جۇڭگو خەلقى ناھايىتى ئېنىق كۆرۈپ بەتتى.

ھەممىگە ئايانكى، ئامېرىكىنىڭ ئۆزىنىڭ كىشىلىك ھوقۇق خانىرىسى رەزىللىككە تولغان. دۆلەت ئىچىدە ئىرقىي، جنسىي كەمسىتىش، قورال- ياراغ يامراپ كېنىش قاتارلىق ئېغىر كىشىلىك ھوقۇق مەسلىسلىرى مەۋجۇت، چەت ئەللەردە

تېررورچى كۈچلەرگە بەردە ئارقىسىدىكى «پىلانلىغۇچى» ۋە ئەڭ چوڭ «مەبلەغ بىلەن تەمىنلىگۈچى» بولدى؛ ئىتتىپاق- داش بولمىغان دۆلەتلەردە يۈزبەرگەن تېررورلۇق ھۇجۇمغا ئىببىيىكىت ئىپادە بىلدۈرمەي، ئەمبىلىمەيلا قالماي، ئەك- سىچە «دىن» «كىشىلىك ھوقۇق» قاتارلىق نامازل بىلەن باشقا دۆلەتلەرنىڭ تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى ۋە كىشىلىك ھوقۇق، دىن ئەھۋالىنى خالغانچە تەققىدلىدى، ئەيىب- لىدى؛ ئۆزى قانات يايدۇرغان ئاتالمىش «تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش ئۇرۇشى» كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىنسانپەرۋەرلىككە يات ئايەت، قانۇندىن قالايمىقان پايدىلىنىپ خەلق ئاممىسىنى نازارەت قىلىش قىلمىشى ئۈستىدە ئويلانماي، بۇشايمان قىلما- يلا قالماي، ئەكسىچە «دېموكراتىيە جەڭچىسى» «كىشىلىك ھوقۇق مۇھاپىزەتچىسى» قاتارلىق ناملرىدىن ھەمدە چىگرا سىرتىدا جەڭ قىلىشتىكى «ئېھتىياجىان»لىقى «يۇقىرى ئۈنۈم- لۈك»لۈكى بىلەن ئۆز - ئۆزىدىن مەستخۇش بولۇپ يۈردى.

«شەرقىي تۈركىستان» (خەنزۇچىدا قىسقارتىلىپ «东突» دېيىلىدۇ) تېررورچى كۈچلىرىگە ئىقتىسادىي ياردەم بەردى. 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا، تەلۋەنلەشكەن قىسمەن شىنجاڭلىق بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلار ۋە دىنىي ئەسەبىي كۈچلەر بىر يۈرۈش «شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىللىقى»نىڭ «ئىدىيەۋى نەزەرد- يە سىستېمىسى»نى ئويدۇرۇپ چىقىرىپ، «شەرقىي تۈركىس- تان» سۆزىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا سىياسىيلاشتۇرۇپ، «شەرقىي تۈركىستان»نىڭ بايرىقىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، «شەرقىي تۈركىستان» كۈچلىرىنى شەكىللەندۈردى. ئۇزاقتىن بۇيان، «شەرقىي تۈركىستان» كۈچلىرى ئۈزلۈكسىز بۆلگۈن- چىلىك پائالىيەتلىرىنى پەيدا قىلىپ، چېگرا سىرتىدىكى بەزى كۈچلەرنىڭ قۇترىنىشى، قوللىشى بىلەن مالىمانچىلىق پەيدا قىلىپ، بىگۇناھ كىشىلەرنى قالايمىقان ئۆلتۈرۈپ، دۆلەتنى پارچىلاپ ئاتالمىش «شەرقىي تۈركىستان» دۆلىتى قۇرۇشقا ئۇرۇندى. 20 - ئەسىرنىڭ 90- يىللىرىدىن بۇيان، تېررورنىزم، بۆلگۈنچىلىك، ئەسەبىزمنىڭ تەسىرىدە، چېگرا ئىچى - سىرتدە- دىكى «شەرقىي تۈركىستان» كۈچلىرى زوراۋانلىق، تېررور- لۇقنى ئاساسىي ۋاستە قىلغان بۆلگۈنچىلىك پائالىيىتى سادىر قىلىشقا يۈزلەندى، «شەرقىي تۈركىستان» كۈچلىرىنىڭ تېر- رورلۇق خاراكتېرى تەدرىجىي پۈتۈن دۇنياغا ئاشكارىلاندى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، «شەرقىي تۈركىستان» كۈچلىرى زەربىگە ئۇچراشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇش ئۇچۇن، «دېموك- راتىيە» «كىشىلىك ھوقۇق» «ئەركىنلىك»نى دەستەك قىلىپ، كۈچىنىڭ بارىچە تېررورلۇق جىنايەتلىرىنى ئاقلاپ، ۋاسە- تىسىنى ئۆزگەرتىپ جۇڭگوغا قارشى بۆلگۈنچىلىك پائالىيەتلى- رى بىلەن داۋاملىق شۇغۇللاندى. 2004 - يىلى، «شەرقىي تۈركىستان» كۈچلىرى چېگرا سىرتىدا ئۆز ئەر - بۇ يەردىن

قارشى تۇرۇشنى ئۆز دۆلىتىنىڭ مەنپەئىتى ۋە ئىدىئولوگىيەسىدە- گە مۇلازىمەت قىلىدىغان سىياسىي ۋاستە قىلىۋالدى، تېررور- لۇققا قارشى تۇرۇشنى باشقا دۆلەتلەرنىڭ ئىچكى ئىشقا ئارد- لىشىدىغان ئەرزان باھانە قىلىۋالدى. تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش مەسلىسىدىكى بۇنداق قوش ئۆلچەم قوللىنىش قىلمە- شى ئاساسلىقى مۇنداق ئىككى جەھەتتە ئىپادىلىنىدۇ: بىرىنچى، تېررورچى ئۇنسۇرلار ۋە تېررورلۇق تەشكىلاتىنى بېكىتىش ۋە ئۇلارغا زەربە بىرىشتە، ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئىتىنى ئاساس قىلىپ، ئۆز مەنپەئەت ئېھتىياجىغا ئۇيغۇن كېلىش - كەلمەسلىكى ئەڭ مۇھىم ئۆلچەيدىغان ئۆلچەم قىلىش، بىر تە- رەپتىن ئاقۇتىنى ھېسابلاشماي، ۋاستە تاللىماي ھەلۈم بىر تېررورلۇق كۈچلىرىگە زەربە بېرىش، يەنە بىر تەرەپتىن باشقا بىر قىسىم تېررورچى ئۇنسۇرلار، تېررورلۇق تەشكىلاتلىرىغا يول قويۇش، قانات ئاستىغا ئېلىش، ھەتتا ئۇلارنى قوللاش. ئىككىنچى، بىر تەرەپتىن «كىشىلىك ھوقۇققا كاپالەتلىك قىلىش» «دىنىي ئەركىنلىك» قاتارلىقلارنى دەستەك قىلىپ، باشقا دۆلەتلەرنىڭ تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش ھەرىكىتىنى كۆتەملىك بىلەن ئەيىبلەش، ھەتتا «باشقۇرۇش تەۋەلىكىگە قولىنى سوزۇش» غاىرلىق يولسىزلىق بىلەن ئارىلىشىپ، خەلقئارا تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش چوڭ ۋەزىيىتى بىلەن ئەسلا كارى بولماسلىق، يەنە بىر تەرەپتىن تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش نامى بىلەن، ئۆزىنىڭ گاممىنى كەڭ كۆلەمدە نازارەت ۋە كونترول قىلىش، باشقا دۆلەتلەردە پەيدا قىلغان بىگۇناھ كىشىلەرنى قالايمىقان ئۆلتۈرۈش، دىنىي زىيانكەشلىك قىلىش قاتارلىق ئىنسانپەرۋەرلىككە يات ئايەت ئۇچۇن تەپ تارتمايلا ئەمەس، شۇنداقلا شەم تېررورنىمنىڭ يەنىمۇ پەيدا بولۇشىغا سەۋەب بولۇش.

«۱۱ • سېنتەبىر» تېررورلۇق ھۇجۇمىدىن بۇيان، تېررو- رنىزم ئامېرىكا خەلق ئاممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان پۈتۈن دۇنيادىكى ھەرقايسى دۆلەت خەلقلرىگە غايەت زور ئازاب ئېلىپ كەلدى. ئامېرىكا ھۆكۈمىتى خەلقئارا جەمئىيەت بىلەن بىرلىكتە بارلىق شەكىلدىكى تېررورنىمنى ئورتاق ئەيىبلەپ ۋە ئۇنىڭغا زەربە بېرىپ، تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش ھەمكار- لىقىنى كۈچەيتىپ، تېررورلۇققا ھەققىي زەربە بىرىشى - ھەق- قىي تېررورلۇققا زەربە بېرىشى كېرەك ئىدى. بىراق سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى تەپەككۈرى ۋە زومىگەرلىكنىڭ چوڭقۇر تەسىرىگە ئۇچرىغان ئامېرىكا ھۆكۈمىتى جاھىللىق بىلەن تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش مەسلىسىدە قوش ئۆلچەم يۈرگۈزۈپ، تېررورچى ئۇنسۇرلار، تېررورلۇق تەشكىلاتلىردى- نى بېكىتىش ۋە ئۇلارغا زەربە بېرىش مەسلىسىدە روشەن بىر تەرەپلەپ قاراشتا بولدى، تېخىمۇ مۇھىمى بىر قىسىم تېررور- چى كۈچلەرگە بولغان پوزىتسىيەسى مۇجەمل بولۇپ، بەزى

ئۇرۇش قوزغاپ ئالاقىدار دۆلەت ۋە رايونلارغا ئېغىر كىشى- لىك ھوقۇق ئاپىتى ئېلىپ كەلدى. خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق ئىشلىرى ئامېرىكىنىڭ «خۇسۇسىي مۈلكى» ئەمەس، مەيلى ئەخلاق - ھەققانىيەت جەھەتتە بولسۇن ياكى ئەمەلىيەت جە- ھەتتە بولسۇن، ئامېرىكىنىڭ باشقا دۆلەتلەرنىڭ كىشىلىك ھوقۇق ئەھۋالىغا قارىتا ئاغزاغا كەلگەنكى بىلجىزلايدىغان، قول تىقىدىغان سالاھىيىتى يوق، ئاتالمىش «كىشىلىك ھوقۇق مۇھاپىزەتچىسى» خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق ئىشلىرىنىڭ تە- رەققىياتىدىكى بىر چوڭ توسالغۇ بولۇپ قالدى.

تىيانشان قارغايلىرىنىڭ يىلتىزى بىر تۇتاش، ھەر مىللەت خەلق قەلبداش. شىنجاڭنىڭ تىنچ، ئىناق، گۈللەنگەن، تەرەققىي قىلغان چوڭ ياخشى ۋەزىيىتى تەستە قولغا كەلگەن، شىند- جاڭدىكى ھەر مىللەت خەلق بۇنى ھەمسەلەپ ئامىرايدۇ، ھەسە- سىلەپ قەدىرلەيدۇ، «ئىتتىپاقلىق، مۇقىملىق — بەخت، بۆل- گۈنچىلىك، مالىمانچىلىق — ئاپەت» دېگەن ئورتاق تونۇش كۈنسىرى كىشىلەر قەلبىدىن تېخىمۇ چوڭقۇر ئورۇن ئالدى. ھەرقانداق تۆھپەتلىك ھەممىسى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ جاسارەت بىلەن ئىلگىرىلەش قەدىمىنى توسۇيالايدۇ؛ ھەرقانداق پىتتە - ئىنقۇاننىڭ ھەممىسى شىنجاڭ- نىڭ كىشىلىك ھوقۇق ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىپ كىلگىرىلىدە- گەنلىكىدەك پاكىتنى يوقىتۇپتەلمەيدۇ، ھەرقانداق سۇيىقەست- نىڭ ھەممىسى، شىنجاڭنىڭ تەرەققىي قىلىش، گۈللىنىش مۇسا- پىسىگە كاشىلا قىلالايدۇ.

□شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 12 - ئاينىڭ 6 - كۈنى تېلېگىراممىسى

يىغىلىپ «دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى» (خەنزۇچىدا قىسقارتىلىپ «世维会» دېيىلىدۇ)نى قۇردى، تەشكىلى نىزامنامىسىدە بۆلگۈنچىلىك تەشەببۇسىنى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويدى ھەم 20۱2- يىلى نىزامنامىدىكى «خەلقئارا قانۇنغا خىلاپ تېررورلۇق پائا- لىيەتلىرىگە قارشى تۇرۇش ۋە ئۇنى ئەيىبلەش» دېگەن ماد- دىنى ئۆچۈرۈۋەتتى. بۇ تەشكىلاتنىڭ سابىق «رەئىسى» رابى- يە ئىلگىرى دۆلەت خەۋپسىزلىكىگە خەۋپ يەتكۈزۈش جىنايە- تى ۋە يادىدىن قېچىش جىنايىتى ئۆتكۈزگەن بولۇپ، جۇڭگو ئەدلىيە ئاىپاراتلىرى تەرىپىدىن ئەرز قىلىنغان جىنايەتچى ئىدى. ھازىرقى «رەئىسى» دولقۇن ئەيسا جۇڭگو ھۆكۈمىتى ئېلان قىلغان تېررورچى ئۇنسۇر بولۇپ، ئىلگىرى خەلقئارا جىنايى ئىشلار ساقچىلىرى تەشكىلاتى تەرىپىدىن قىزىل رەڭلىق تۇتۇش بۇيرۇقى چىقىرىلغان تۇتۇش ئىببىيىكى بولغان. بۇ تەشكىلات ئاتالمىش «كىشىلىك ھوقۇق، مىللەت، دىن» قاتارلىقلارنى باھانە قىلىپ، پاكىتنى ئاستىن - ئۇستۇن قىلىپ، ھەممە جايدا ئەسەبىي سۆزلەرنى تارتىتىپ، ھە دەپ مىللىي ئۆچمەنلىككە قۇترىتىپ، تېررورچى ئۇنسۇرلارغا بېسىد- داشلىق قىلدى ۋە ئۇلارنى قوللىدى، تېخىمۇ مۇھىمى چېگرا سىرتىدا ئۆزلۈكسىز تېررورچى ئۇنسۇرلارنى جۇڭگوغا تېر- رورلۇق ھۇجۇمى قىلىشقا قۇتراتتى، ئۇلار 2009 - يىلى ئۇ- رۇمچىدە يۈزبەرگەن (5۰ - ئىمۇل) ئېغىر زوراۋانلىق جىنايى ۋەقەسىنىڭ پەردە ئارقىسىدىكى قارا قولى. ھەم ئامما بۇلىمايد- دىغان، ھەم ھېچقانداق قانۇنلۇقلۇقىدىن سۆز ئاقچىلى بولمايد- دىغان، پەقەت خەلقئارادىكى جۇڭگوغا قارشى كۈچلەرگە «قۇيرۇقنى شىپااڭلىتىپ يىلىنىدىغان» جۇڭگوغا قارشى مانا مۇشۇنداق بىر بۆلگۈنچى تەشكىلات ئامېرىكا چېگرىسى ئىچدە- دە جۇڭگوغا قارشى پائالىيەتلەر بىلەن خالغانچە شۇغۇللىنىۋا- تىدۇ. ئۇزاقتىن بۇيان، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى «دۇنيا ئۇيغۇر قۇ- رۇلتىيى»نىڭ پائالىيەتلىرىگە ئاشكارا ياكى يوشۇرۇن ھالدا قولايلىق يارىتىپ بېرىپ، بىر تەرەپتىن جېنىلىك بارىچە رابىيە- نى ئاتالمىش «كىشىلىك ھوقۇق جەڭچىسى» قىلىپ يېتىشتۈ- رۈپ، ئۇنىڭ مۇكاپات تۇزىنى ئالداپ ئېلىۋېلىشى ئۇچۇن تەرەپ - تەرەپكە قاتردى، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ھەتتا ئۇنىڭ كاتتىبېشى رابىيە ۋە دولقۇن ئەيسانى ئاشكارا قوبۇل قىلىپ، «ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ كىشىلىك ھوقۇق ھەسلىسى»گە ئېتىبار بې- رىمىز دەپ جار سالدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئامېرىكا دۆلەت دېموكراتىيە فوندى جەمئىيىتى قاتارلىق غەيرىي ھۆكۈمەت تەشكىلاتىنى ئاستىرتىن قوللاپ، يىل بويى «دۇنيا ئۇيغۇر قۇ- رۇلتىيى»نى ئىقتىسادىي ياردەم بىلەن تەمىنلىدى، شۇنداقلا ئالاقىدار ئاقىللار ئامېرىدىكى ئالىملارنى يىغىپ ئاتالمىش «شىنجاڭ مەسلىسى» توغرىسىدىكى تەتقىقاتنى قانات يايدۇ- رۇپ، ئۆزىنىڭ «دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى» قاتارلىق «شەرقىي تۈركىستان» كۈچلىرىنى تىزىگىلەش ئارقىلىق «شىنجاڭ ئارقىلىق جۇڭگونى توسۇش» مۇددەئاسىغا چارە- تەدبىر كۆرسەتكۈزدى.

خىلاپ تېررورلۇق پائالىيەتلىرىگە قارشى تۇرۇش ۋە ئۇنى ئەيىبلەش» توغرىسىدىكى ھادىدالارنى چىقىرىپ تاشلاپ، تېررورنىزىملىق تەبىئىتىنى ئوچۇقتىن - ئوچۇق ئاشكارىلىغان.

جۇڭگو ھازىرقى زامان خەلقئارا مۇناسىۋەت تەتقىق- قات يۈزىنىڭ تەتقىقاتچىسى لى ۋېي مۇنداق بىلىدۇردى: «دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى» «دۇنيا ئۇيغۇر ياشلار قۇرۇل- تىيى» بىلەن «شەرقىي تۈركىستان مىللىي قۇرۇلتىيى»دىن تەشكىللەنگەن، ئۇنىڭ ئىچىدىكى «دۇنيا ئۇيغۇر ياشلار قۇرۇلتىيى» جۇڭگو ھۆكۈمىتى ئېلان قىلغان تۇنجى تۈر- كۈمەدىكى «شەرقىي تۈركىستان» تېررورلۇق تەشكىلاتلىدە- رىنىڭ بىرى. شۇنما، «دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى» دەسلەپ قۇرۇلغاندا تېررورلۇققا چىتىشلىق كېىنغا ئىگە بولغان.

لى ۋېي مۇنداق قاردى: «دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىدە- يى» «مىللەت» ۋە «دىن» مەسلىسى بىلەن ئۆزىنىڭ تېررورنىزم پائالىيىتىنى يوشۇرۇپ، چەت ئەلدە جامائەت پىكرى پەيدا قىلىپ ۋە خاتا يېتەكلەپ، تېررورنىزمنىڭ جارچىسىغا ئايلاندى، ئامېرىكىنىڭ ئۇنى قولغانلىقى يول- ۋاسقا يانتايماق بولغانلىق.

ئامېرىكا قوللىغان «دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى» سېپى ئۆزىدىن تېررورنىزمنىڭ جارچىسى

مەبلەغ ياردىمىنى ئىزچىل كۆپەيتتى، ياردەم مەبلەغ سوممە- سى 20۱7 - يىلىدىكى 556 مىڭ دوللاردىن 20۱9 - يىلىدىكى 960 مىڭ دوللارغا كۆپەيتىلدى.

ئامېرىكىنىڭ يۇقىرى قاتلىمىدىكى بىر قىسىم زاتلارمۇ «شەرقىي تۈركىستان» بۆلگۈنچىلىك پائالىيەتلىرىنى ئاشكارا قوللىدى. 20۱9 - يىلى 6 - ئايدا، ئامېرىكا ئاۋام پالاتاسىنى